

Wojtczuk, Krystyna

Nazwy ulic i osiedli siedleckich w świetle analizy językoznawczej

---

Szkice Podlaskie 6, 42-51

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

*Ulica Miła wcale nie jest
miła
Ulicą Miłą nie chodź,
moja miła*

W. Broniewski

KRYSTYNA WOJTCZUK

Nazwy ulic i osiedli siedleckich w świetle analizy językoznawczej

Przytoczony na wstępie fragment wiersza Władysława Broniewskiego ilustruje cechę konwencjonalności (arbitralności) wielu typów nazw ulic. Znaczy to, że ulice miast nazywamy zwykle bez uwzględniania obiektywnie istniejących cech nazywanych obiektów — np. tego, czy dana ulica zwana *Piękną* jest faktycznie piękna, a inna, zwana *Błotną*, jest naprawdę pełna błota. Jest to współcześnie podstawowa zasada nazewnictwa ulic, choć zdarzały się — i zdarzają się nadal — wyjątki od tej zasady, kiedy nazwa ulicy ma swoją motywację w faktach pozajęzykowych. Obserwujemy to w kilku typach znaczeniowych ulic siedleckich. Są to:

a) nazwy ulic urobione od charakterystycznych obiektów, przy których ulica się znajduje (znajdowała) lub ku którym prowadzi, np.: *ul. Torowa, ul. Przemysłowa, ul. Magazynowa, ul. Ogrodowa, ul. Browarna, ul. Budowlana, ul. Katedralna, ul. Cmentarna, ul. Koszarowa, ul. Fabryczna, ul. Energetyczna, ul. Sportowa, ul. Rynkowa* itp. Jest ich 19;

b) nazwy „kierunkowe”, tj. wskazujące na kierunek ulicy ku osadzie, wsi, miastu — najczęściej w pobliżu Siedlec, ale także w znacznej od nich odległości. Ten typ jest reprezentowany przez 22 nazwy ulic: *Łosicką, Łomżyńską, Lubelską, Janowską, Garwolińską, Domanicką, Kałuszyńską, Grabianowską, Białostocką, Żaboklicką, Zambrowską, Terespolską, Radzyńską, Rakowiecką, Łukowską, Starowiejską, Strzalińską, Podsekulską, Sekulską, Warszawską, Węgrowską i Sokotowską*;

c) nazwy bliżej określające położenie ulicy względem innych ulic lub całego miasta, a także motywowane jej kształtem lub funkcją. Chodzi tu o takie nazwy jak: *Południowa, Północna, Podmiejska, Boczna, Kątowa, Graniczna* oraz *Osiedlowa*. Jest ich 7.

Z historycznego punktu widzenia w nazewnictwie miejskim przeważały nazwy umotywowane — por. stare krakowskie ulice o nazwach „rzemieślniczych” typu: *Szewska, Bednarska, Kaletnicza*, przy których rzeczywiście mieszkali szewcy, bednarze czy kaletnicy.

Na zbiór nazw ulic siedleckich — na który składa się ogółem 289 nazw¹ — językoznawca może spojrzeć jeszcze w inny sposób. Może zauważyć w nim dwa podzbiory, obejmujące:

— po pierwsze: nazwy utworzone od nazw własnych, czyli od nazw geograficznych (tj. toponimów ‘nazw miejscowych’, oronimów ‘nazw gór’, hydronimów ‘nazw

wodnych', etnonimów, m.in. 'nazw regionów i krain geograficznych' oraz od antropomimów czyli 'nazw osobowych');

— po drugie: nazwy ulic uformowane na podstawie wyrazów pospolitych.

Wymienione nazwy „kierunkowe” (por. pkt b) są właśnie przykładem nazw pochodnych od nazw własnych, będących nazwami miejscowości. Podobną serię (w liczbie 9) stanowią nazwy ulic siedleckich, urobione od nazw regionów lub gór. Są to takie nazwy, jak: *Pomorska*, *Mazowiecka*, *Mazurska*, *Podlaska*, *Kaszubska* i *Kurpiowska*, ponadto *Bieszczadzka* i *Karpacka*; należy tu także toponimiczna nazwa ulicy *Żuławskiej*.

Najliczniejszą grupę wśród nazw ulic uformowanych od nazw własnych stanowią nazwy pochodne od antroponimów, czyli nazw osobowych. Nazwijmy je dla krótkości nazwami antroponimicznymi. Stanowią one podzbiór obejmujący ponad 100 jednostek, czyli ponad 50% całości. Są to nazwy, które obok podstawowej funkcji komunikatywnej pełnią funkcje wtórne (pragmatyczne): są hołdem złożonym bohaterom narodowym, mają uczcić słynnych polityków i reformatorów, wynalazców i uczonych, mają utrwalić w pamięci zbiorowej nazwiska znakomitych twórców w dziedzinie literatury, malarstwa i filmu, muzyki i teatru. Ten typ nazw — ku czci — jest nośnikiem tradycji narodowej, ma do spełnienia funkcję poznawczą i dydaktyczną. Jest istotny kulturowo, integruje bowiem społeczność zarówno w skali makro (czyli ogólnopolskiej), jak i w skali lokalnej, w granicach jednego miasta, wsi, a nawet osiedla, czyniąc mieszkańców spadkobiercami tej tradycji, rozbudzając ich poczucie patriotyzmu.

Nie znaczy to, że na co dzień każdy z mieszkańców miasta — i to dzięki nazewnictwu miejskiemu — czuje się lokalnym patriotą. Wręcz odwrotnie, można współcześnie zaobserwować dużą obojętność wobec spraw wspólnych miasta, a jego system nazewniczy jest dla przeciętnego mieszkańca sprawą co najmniej marginalną. Badacze tak to diagnozują (por. K. Handke 1995, s. 26): „Nazwy ulic i placów są dzisiaj dla znacznej części mieszkańców miasta drugorzędym składnikiem w percepcji otaczającego świata — tak w sensie utylitarnym, jak i w sensie symbolicznym. Człowiek ich nie potrzebuje i nie jest ciekaw. W codziennej praktyce życiowej łatwo się bez nich obywać, a ich zapamiętywanie czy też poznawanie ich treści jest zabiegiem odrzucanym jako niepotrzebne obciążenie. Nie bez wpływu na taki stosunek do nazw miejskich jest współczesny styl bytowania: mniej zasiedziały, bardziej mobilny. Człowiek stale przemieszcza się z miasta do miasta (przejściowo lub na stałe), ale ogranicza sfery poznawania nowych miejsc do niezbędnej wiedzy. Ponadto postawa taka wynika z ogólniejszej koncepcji minimalistycznego wysiłku adaptacyjnego, który — ogólnie rzecz ujmując — nie sprzyja również integracji całej zamieszkującej je społeczności”.

W diagnozie tej jest dużo prawdy, choć nie można się z nią zgodzić w całości. Przede wszystkim nie wszyscy mieszkańcy danego miasta (np. Siedlec) prowadzą taki nowoczesny, mobilny tryb życia. Duża ich ilość to mieszkańcy „z dziada pradziada”, którzy stanowią rdzeń lokalnej społeczności. Nie dla wszystkich nazewnictwo miejskie może być równie obojętne — dla niektórych jest ono ważne

ze względu na wykonywany zawód. Ludzi takich jest w każdym mieście niemało. Wymieńmy tylko niektórych z nich: są to m.in. taksówkarze, kierowcy pojazdów specjalnych (piaskarek, śmieciarek), pracownicy służb miejskich (straży pożarnej, miejskiego pogotowia ratunkowego, policji).

Również dla nauczycieli nazewnictwo miejskie nie może być obojętne — choćby dlatego, że to do nich właśnie należy obowiązek krzewienia wiedzy o kulturze lokalnej, to oni rozmawiają z uczniami o patronach szkół i ulic, o historii miasta oraz jego okolic.

Specjaliści zwracają też uwagę (por. J. Duda 1985) na wartość zabytkową niektórych ulic, np. *Marszałkowskiej* w Warszawie, *Floriańskiej* w Krakowie czy *Piotrkowskiej* w Łodzi (to najciekawszy w Polsce kompleks architektury secesyjnej). Nazwy tych ulic są także swoistymi zabytkami językowymi, stanowią o ich tożsamości, bowiem nazwy te „mówią”.

Przyjrzyjmy się pokrótce nazwom ulic utworzonych od antroponomów. Strukturalnie są to najczęściej nazwy dwuwyrazowe, tzn. składające się z imienia i nazwiska patrona ulicy; w wielu przypadkach więcej niż dwuwyrazowe, gdy w grę wchodzi nazwisko dwuczłonowe, pseudonim lub tytuł.

W 39 przypadkach siedleckie ulice wzięły nazwę od nazwisk pisarzy. Są to pisarze na ogół najbardziej znani i uznani, którzy występują w roli patronów ulic niemal w każdym polskim mieście. Siedlce nie odznaczają się w tym względzie jakąś oryginalnością — wyjąwszy może przypadek *Szaloma Asza* (1880–1957), żydowskiego pisarza tworzącego w językach jidysz, hebrajskim, angielskim, niemieckim, autora wielu form gatunkowych, jak powieści (m.in. trylogia „Przed Potopem”), nowele, utwory dramatyczne; pisarza dziś zapomnianego, „antykwarycznego” i rzadko obecnego w roli patrona ulic.

Wyróżniono też w siedleckim nazewnictwie ulic dwie słynne twórczynie literatury dla dzieci i młodzieży. Są to: *Janina Porazińska* (1888–1971) autorka książek „W Wojtusiowej izbie” i „Kto mi dał skrzydła”, współzałożycielka czasopism „Płomyk” i „Płomyczek” oraz *Hanna Januszewska* (1905–1980), używająca dwuczłonowego nazwiska Januszewska-Moszyńska (czego już w nazwie siedleckiej ulicy nie uwzględniono).

W nazwach siedleckich ulic znajdujemy tej miary artystów pióra, co *Jan Kasprowicz*, *Władysław Broniewski*, *Aleksander Fredro* (bez tytułu hrabia), *Wincenty Pol*, *Adam Asnyk*, *Leopold Staff*, *Henryk Sienkiewicz*, wielcy romantycy: *Adam Mickiewicz* i *Juliusz Słowacki* (przy nieobecności Zygmunta Krasińskiego) itp. Ma swoją ulicę w Siedlcach *Janusz Korczak* (1878–1942) pisarz, działacz i wychowawca, który zginął w obozie hitlerowskim w Treblince razem ze swoimi wychowankami — żydowskimi dziećmi.

Przedłużenie tej listy znajdujemy w nazwach ulic siedleckich uformowanych od nazwisk słynnych kompozytorów i wykonawców muzyki poważnej: *Fryderyka Chopina* (choć w Polsce bywa używana spolonizowana wersja tego nazwiska — *Szopen*), *Karola Szymanowskiego*, *Stanisława Moniuszki*, *Henryka Wieniawskiego*. Jest także ulica *Jana Kiepury*, światowej sławy tenora.

W systemie nazewniczym ulic siedleckich mniej wykorzystano nazwiska malarzy. Są tylko dwie poświęcone im ulice — *Zygmunta Vogla* i *Józefa Chetmońskiego*, lub trzy — jeśli doliczyć do nich ulicę *Jana Marcina Szancera* (1902–1973) znakomitego ilustratora książek dla dzieci, scenografa teatralnego, ale przede wszystkim malarza i rysownika oraz profesora ASP w Warszawie.

Szkoda wielka, że w Siedlcach nie ma zwyczaju umieszczania na tabliczce z nazwą ulicy poświęconej artyście dat jego urodzin i śmierci, co byłoby pewnym minimum edukacyjnym, pozwalającym na „umiejscowienie” patrona w czasie. Nie dodam już, że można by podawać następne informacje biograficzne — m.in. kim był, na jakim polu tworzył, jakie są jego główne dokonania. Ten poszerzony sposób prezentowania patronów ulic jest tyleż wartościowy, ile mało w Polsce rozpowszechniony. Dobrze, że zadbano w Siedlcach o to, by tabliczki z nazwą ulicy widniały w stosownych do tego miejscach i aby były odpowiednio czytelne oraz estetyczne — choć z tym ostatnim jest czasem nienajlepiej. Wiele zmienia się jednak na korzyść.

Ta uwaga o poszerzeniu informacji o patronie dotyczyłaby kolejnej grupy nazw ulic, upamiętniających nazwiska (nie imiona!) sławnych polityków, reformatorów, działaczy oraz uczonych. Wśród patronów siedleckich ulic znalazło się najwięcej generałów, przy czym stopień wojskowy (pisany w skrócie jako *gen.*) jest elementem fakultatywnym (niekoniecznym) nazwy — bywa pomijany nawet w oficjalnej jej wersji. Mamy więc następujące ulice: *ul. gen. Franciszka Kleeberga*, *ul. gen. Gustawa Orlicz-Dreszera*, *ul. gen. Józefa Bema*, *ul. gen. Władysława Andersa*, *ul. gen. Stefana Grota Roweckiego*, *ul. gen. Longina Józefa Sowińskiego*. W kolejnych nazwach tego typu stopień jest pominięty: *ul. Ignacego Prądzyńskiego*, *ul. Józefa Chłopiczkiego*, *ul. Józefa Dwernickiego*, *ul. Tadeusza Kościuszki*, *ul. Jana Zygmunta Skrzyneckiego*, *ul. Kazimierza Pułaskiego* i *ul. Jarostawa Dąbrowskiego*. Brak więc w owym tytułowaniu konsekwencji.

Fakultatywnym elementem nazwy ulicy jest też informacja o stanie duchowym patrona. Stąd obok nazwy: *ul. księdza* (częściej: *ks.*) *Stanisława Brzóska* lub *ul. ks. Jana Niedziałka* mamy nazwy: *ul. Grzegorza Piramowicza* i *ul. Stanisława Staszica*, którzy też byli księżmi. Nie pomija się natomiast w oficjalnej wersji tytułu w nazwie *ul. Prymasa Stefana Wyszyńskiego*, która miewa swój wariant z inną kolejnością członów (por. *ul. Stefana prymasa Wyszyńskiego*).

Fakultatywność tytułów utrzymuje się w nazwach takich jak: *ul. dr. Henryka Jordana*, *ul. prezydenta Gabriela Narutowicza*, *ul. marszałka Józefa Piłsudskiego*. Ten ostatni jest dla siedlczan niezwykle ważny, ponieważ od 1990 roku, po korekcie nazw ulic², stał się patronem głównego szlaku komunikacyjnego w Siedlcach, czyli ulicy „pryncypalnej” — jak ją ongiś nazywano. Przed korektą dzisiejsza *ul. marszałka Józefa Piłsudskiego* nazywała się *ul. gen. Karola Świerczewskiego*.

Patronami ulic siedleckich zostali też: *Ignacy Daszyński*, m.in. wicepremier w latach 1920–21, marszałek Sejmu, prezes Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych, oraz *Ignacy Jan Paderewski*, m.in. premier i minister spraw zagranicznych w rządzie polskim w latach 1919–20, a jednocześnie światowej sławy pianista,

kompozytor opery „Manru”, „Symfonii h-moll”, „Fantazji polskiej” oraz wielu utworów fortepianowych. Ponadto siedleckim ulicom patronują tej miary ludzie, co *Stefan Starzyński* — bohaterski prezydent Warszawy od 1934 roku, zamordowany przez hitlerowców, a także *Jan Kiliński* — szewc, jeden z przywódców insurekcji warszawskiej 1794 roku.

Bohaterów narodowych, zaangażowanych w walce o wolność w różnych okresach historycznych, upamiętniają takie nazwy, jak: *ul. Stefana Okrzei*, *ul. Józefa Mireckiego*, *ul. Zygmunta Sierakowskiego*, *ul. Romualda Traugutta*, *ul. Tadeusza Rejtana* czy *ul. Władysława Rawicza*. Ten ostatni o tyle jest bliski siedlczanom, że — pełniąc funkcję cywilnego naczelnika województwa podlaskiego podczas powstania styczniowego — związany jest z regionem podlaskim, do którego należą Siedlce. Podobną rolę odegrał również patron jednej z ulic *ksiądz Stanisław Brzóska*, naczelnny kapelan i generał, który na czele oddziału złożonego w przeważającej części z chłopów walczył na Podlasiu do grudnia 1864 roku, po czym został ujęty przez Rosjan i stracony.

Poprzestańmy jedynie na tak skromnej informacji biograficznej o patronach siedleckich ulic. Szersze opisy przekraczałyby ramy niniejszego artykułu. Ostatnio ukazało się opracowanie historyczne o patronach ulic siedleckich autorstwa Urszuli Głowackiej-Maksymiuk (por. U. Głowacka-Maksymiuk 1997).

Jak więc widać, w zbiorze nazw ulic siedleckich najszerzej reprezentowane są nazwy z elementem antroponimicznym. Znajdują one swoistą kontynuację w nazwach upamiętniających królów polskich: *ul. Mieszka I*, *ul. Władysława Jagiełły*, *ul. Stefana Batorego*, *ul. Jana III Sobieskiego* i *ul. Bolesława Chrobrego*. Znalazło się też miejsce dla *ul. Królowej Jadwigi*. W wymienionych nazwach znajdujemy nazwiska słowotwórczo nieprzetworzone, natomiast dwie nazwy ulic — *Jagiellońska* i *Kazimierzowska* — zawierają formy pochodne słowotwórczo od nazw podstawowych (dynastii i imienia) i są nazwami typu przymiotnikowego.

Na koniec — zamykając przegląd nazw antroponimicznych — odnotujmy jeszcze dwie nazwy ulic, które zakorzenione są w lokalnej tradycji. Chodzi o nazwy: *ul. Aleksandrowska* oraz *ul. Ogińskich*, związane z rodem Ogińskich, właścicielami Siedlec. Nazwa *ul. Aleksandrowskiej* nawiązuje do imienia księżny Aleksandry Ogińskiej, córki kanclerza litewskiego Fryderyka Czartoryskiego. Czartoryscy byli prawowitymi dziedzicami Siedlec już od 2. poł. XVII wieku, zaś Aleksandrze Ogińskiej i jej rodzinie miasto zawdzięcza rozkwit w 2. poł. XVIII wieku. Z tego okresu pochodzą przetrwałe do dziś zabytki architektoniczne naszego grodu, m.in. zespół pałacowy, kaplica św. Krzyża (tzw. kaplica Ogińskich), pawilon ogrodowy, park, dawny ratusz, dzwonnica-brama — by wymienić najważniejsze. Nazwa *ul. Aleksandrowska* jest na tle systemu nazw ulic siedleckich oryginalna z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze reprezentuje rzadki typ nazw urobionych od imienia, a nie nazwiska (druga jest nazwa *ul. Kazimierzowskiej*), a po wtóre — jest nazwą typu przymiotnikowego, występującą sporadycznie wobec dominującego wśród nazw antroponimicznych modelu nazw rzeczownikowo-dopełniaczowych.

Gwoli ścisłości wymieńmy na koniec jeszcze jeden typ nazw antropomicznych, które są współcześnie modne: typ nazw z udziałem imion własnych bohaterów literackich. W Siedlcach są to bohaterowie bajek i baśni dla dzieci. Mamy więc ulice: *Gąski Balbinki*, *Czerwonego Kapturka*, *Kopciuszka*, *Kubusia Puchatka*, które mają strukturę rzeczownikowo-dopełniaczową (posesywną). Są też dwie tego rodzaju nazwy typu przymiotnikowego — *ul. Smocza* i *ul. Bajkowa*. Ta ostatnia może być mylnie interpretowana jako nazwa dopełniaczowa ku czci Bajkowa (od nazwiska Bajkow), co może się przydarzyć niewtajemniczonym.

Nazwy antropomiczne mają charakter pamiątkowy, tak jak kolejny typ nazewnicy — nazwy z udziałem dat. W Siedlcach występują trzy ulice upamiętniające daty historyczne. Są to: *ul. 10 Lutego*, *ul. 11 Listopada* i *ul. 3 Maja*.

Z praktycznego punktu widzenia nazwy te są mało wygodne — są bowiem mało skontrastowane, jak w przypadku *ul. 10 Lutego* i *11 Listopada*. W zapisach tych nazw spotyka się sporą wariantywność; widuje się takie ich wersje, jak: „*ul. 10-go Lutego*”, „*ul. 3-go Maja*”, co jest niepoprawne choćby dlatego, że końcówką liczebnikową jest tu cząstka *-ego*, a nie *-go*. Tak więc używanie elementu *-go* jest nieuzasadnione i po prostu zbędne.

Po ogólnym przedstawieniu nazw ulic uformowanych od nazw własnych (nomina propria), pora przejść do prezentacji tych nazw, które mają odniesienie do nazw pospolitych (nomina appellativa). W siedleckim systemie nazewnicy wyeksploatowano niektóre tylko kręgi wyrazów pospolitych w celu nadania nazw ulicom. Znaczyły się tu dość wyraźne tendencje.

Najliczniej reprezentowane są nazwy — „przyrodnicze” (ogółem 38), a wśród nich nazwy „drzewne”: *Topolowa*, *Sosnowa*, *Wiązowa*, *Wiśniowa*, *Wierzbowa*, *Świerkowa*, *Modrzewiowa*, *Lipowa*, *Klonowa*, *Kasztanowa*, *Jodłowa*, *Jesionowa*, *Jarzębinowa*, *Brzozowa*, *Grabowa*, *Akacja*.

Dalej, w ramach nazw „przyrodniczych”, znajdujemy nazwy „owocowe”, np. *Poziomkową*, *Borówkową* — chodzi więc o owoce leśne. Mają one swoją kontynuację w serii nazw „leśnych”: *ul. Kurkowej*, *Jeżynowej*, *Grzybowej*, *Jagodowej*, czego swoistym uwieńczeniem jest *ul. Leśna*. Seria ta jest wyrazista i daje możliwość kontynuacji.

Mniej licznie reprezentowana jest seria nazw „kwiatowych” i szerzej — „roślinnych” (6 ulic): *Jaśminowa*, *Kwiatowa*, *Zielna*, *Chmielna* i *Plantowa* są nazwami regularnie przymiotnikowymi; wyraźny dysonans stanowi nazwa *ul. Storczyków* o strukturze rzeczownikowo-dopełniaczowej. Sądzę, że lepiej brzmiałaby ona w postaci przymiotnikowej jako *ul. Storczykowa*³.

Wśród nazw „przyrodniczych” znajdujemy tylko dwie nazwy „zwierzęce” — *Żabią* i *Wilczą*.

Kolejną serię stanowią nazwy „wojskowe” (26 nazw). Należą do niej: *Grunwaldzka*, *Obrońców Westerplatte*, *Obrońców Helu*, *Powstańców Warszawy*, *Lotników*, *Fizylierów*, *Partyzantów*, *Pancernych*, *Strzelecka*, *Saperów*, *Ułanów*, *Artyleryjska*, *Weteranów*, *Sybiraków*, *Batalionów Chłopskich*, *Armii Krajowej*, *Armii Czerwonej*, *1. Brygady Legionów*, *Dywizjonu 303* czy *Wojskowa* oraz *Wojska Polskiego*.

Dochodzą tu także: *Okopowa, Zbrojna i Obozowa*. W serii tej znajdujemy dwa znane typy strukturalne, spotykane w systemie nazewniczym ulic — nazwy przymiotnikowe występują obok rzeczownikowo-dopełniaczowych. Niektóre z nich pełnią funkcję nazw pamiątkowych, nawiązując do ważnych bitew lub znanych formacji wojskowych. Czasami trudno je oddzielić od nazw motywowanych nazwami własnymi, zwłaszcza gdy w grę wchodzi nazwa słynnej jednostki wojskowej, jak *Dywizjon 303* lub *1. Brygada Legionów*. Konwencja ortograficzna każe je pisać wielkimi literami, co nam dodatkowo uświadamia, jak nieostra jest granica pomiędzy nazwami własnymi i pospolitymi (por. nazwy: *ul. Wojskowa* i *ul. Wojska Polskiego*). Są to przecież nazwy synonimiczne, różniące się jedynie strukturalnie.

Kolejny typ nazewniczy wśród nazw ulic siedleckich stanowią nazwy urobione od nazw wykonawców zawodów. Nawiązują one do archaicznego typu nazewniczego, tj. do nazw „rzemieślniczych” (jak wspomniane *Bednarska* i *Szewska*). O określeniach zawodów jako podstawie dla nazw ulic można mówić w odniesieniu do 10 ulic siedleckich. Są to: *Furmańska, Inżynierska, Młynarska, Murarska, Myśliwska, Nauczycielska, Rybacka, Wędkarska, Łowcza* i *Żeglarska*. Wszystkie one mają strukturę przymiotnikową.

Słabo zaznaczonym typem nazewniczym wśród ulic siedleckich są ulice „metalowe”: *ul. Platynowa, Niklowa, Kruszcowa* i *Srebrna*. Mają one szansę na kontynuację.

Ostatnią, silnie zaświadczoną serią nazw ulic urobionych od wyrazów pospolitych są nazwy pochodne od przymiotników pospolitych, jakościowych (w rodzaju *miła, pusta, spokojna*), jak i relacyjnych (np.: *morska, drewniana*). Jest ich w Siedlcach 38: *Okrężna, Pivna, Polna, Pusta, Próżna, Mała, Miła, Mokra, Morska, Niecała, Spokojna, Słoneczna, Wesola, Wiejska, Ślepa, Śmiata, Urwana, Żwirowa, Zaciszna, Żytnia, Żniwna, Zielona, Cicha, Chłodna, Ceglana, Czysta, Dolna, Hoża, Jasna, Kablowa, Karowa, Krótka, Łączna, Łąkowa, Gospodarcza, Gliniana, Głucha* i *Piaskowa*. Ten typ nazewniczy jest szeroko poświadczony w polskim systemie nazewnictwa ulic, czyli w *plateonimii*.

Była już mowa, że w nazewnictwie ulic siedleckich dominują, tak zresztą jak w całej Polsce, dwa typy strukturalne — typ przymiotnikowy i rzeczownikowo-dopełniaczowy (rzeczownik występuje w dopełniaczu). Ta charakterystyka dotyczy oczywiście drugiego członu nazwy, którym się dotychczas interesowałam.

Rozpatrując nazwę ulicy (*plateonimu*) globalnie, można w niej wyróżnić dwa człony: człon A i człon B. Pierwszy występuje w funkcji utożsamiającej i ma stały wykładnik w postaci rzeczownika *ulica*, zapisywanego zwykle jako skrót *ul.* W tej roli bywają w Polsce używane i inne rzeczowniki, jak *aleja/aleje* lub *prospekt*. Tych jednak w Siedlcach nie odnotowujemy.

Drugi człon (B) występuje w funkcji wyodrębniającej (*gatunkującej*) i ma on, jak przedstawiono wyżej, wiele wykładników w postaci różnych nazw przymiotnikowych i rzeczownikowo-dopełniaczowych, wziętych z różnych kręgów wyrazowych — zarówno wyrazów pospolitych, jak i własnych. W każdym mieście, nie wyłączając Siedlec, zarysowują się w tej dziedzinie bardziej lub mniej wyraźne tendencje. System nazewniczy miasta nazywany jest w literaturze przedmiotu *urbonimią*.

Gwoli ścisłości dodać należy, że oprócz dwóch dominujących wśród plateonimów siedleckich (i w ogóle miejskich) typów strukturalnych występuje trzeci, w którym człon B jest rzeczownikiem w mianowniku, a nie w dopełniaczu. Takich rzeczownikowo-mianownikowych nazw jest w Siedlcach niewiele. Są to: *ul. Błonie*, *ul. Rozdroże*, *ul. Esperanto*, *ul. Widok*, *ul. Piaski Zamiejskie*, oraz *ul. Piaski Starowiejskie*, a także *ul. Romanówka*.

Na zakończenie zwróćmy jeszcze uwagę na zjawisko oddziaływania nazw ulic siedleckich na nazwy osiedli w grodzie nad Muchawką. Powstanie nazw osiedli jest faktem wtórnym w stosunku do nazw ulic, stąd też nazwy osiedli bywają swoistymi derywatami (tj. nazwami pochodnymi) od plateonimów. Na 13 nazw osiedli siedleckich, wynotowanych na podstawie najnowszego planu miasta z 1996 roku, 8 jest właśnie nazwami „urobionymi” od nazw ulicy (ulic). Są to następujące jednostki: *Osiedle Żwirowa-Południowa*, *Osiedle Warszawska*, *Osiedle Żytia*, *Osiedle Młynarska*, *Osiedle Błonie*, *Osiedle Reymonta*, *Osiedle prymasa Stefana Wyszyńskiego* (potocznie: *Osiedle Wyszyńskiego*), i *Osiedle gen. Orlicz-Dreszera* (potocznie: *Osiedle Dreszera*). Zauważmy, że nazwy ulic unieruchomione są tu w mianowniku lub w dopełniaczu i o ile forma dopełniaczowa nie wzbudza żadnych wątpliwości poprawnościowych, to forma mianownikowa jest dosyć rażąca⁴.

Wśród nazw osiedli siedleckich występuje też 5 nazw, które nie pochodzą od nazw ulic: *Osiedle Nowe Siedlce* i *Osiedle Rozkosz*⁵ — w których człon B jest przeniesieniem starej nazwy dzielnicy siedleckiej do nazwy osiedla, oraz *Osiedle Tysiąclecia*, *Osiedle nad Zalewem* i *Osiedle Ogrody* — nazwy zupełnie oryginalne.

Podsumowanie

Przedstawiony fragment urbonimii siedleckiej jest dość przejrzysty i nie wzbudza większych sprzeciwów językoznawców. Nie znaczy to jednak, że jest optymalny w każdym szczególe.

1. Brak jest konsekwencji w umieszczaniu tytułów i stopni wojskowych przy nazwiskach patronów ulic.

2. Kilka nazw jest za mało skonstrastowanych, co może powodować pewne nieporozumienia. Dotyczy to takich par nazw, jak: *ul. Zielna* i *ul. Zielona*; *ul. Sekulska* i *ul. Podsekulska*; *ul. Piaski Zamiejskie* i *ul. Piaski Starowiejskie*; *ul. Miła* i *ul. Mała*.

3. Istniejące dotychczas serie nazewnicze wśród ulic siedleckich należy raczej kontynuować niż powoływać następne. Dają taką możliwość nazwy „kwiatowe”, „owocowe”, „metalowe” czy nazwy zawodów, które są dotychczas mało wyeksploatowane.

4. Nazwy antroponimiczne dobrze by było wyraźniej osadzić w lokalnej tradycji. Na aprobatę więc zasługują nazwy ulic w rodzaju *ul. Małgorzaty Łady Maciągowej* (lokalna malarka), *ul. Unitów Podlaskich* (beatyfikowanych w 1996 roku) czy

ul. Aleksandrowska i ul. Ogińskich, sięgające do historii Siedlec. W ostatnich latach nazw takich przybyło, co jest faktem godnym podkreślenia.

5. Można też postulować, by — w miarę możliwości — umieszczać na tabliczkach z nazwą ulicy o typie antroponimicznym daty urodzin i śmierci patrona ulicy oraz ewentualnie inne dane o nim (że nie wspomnę o estetycznej stronie całego przedsięwzięcia — wszelkie napisy uliczne powinny być bowiem staranne i ładne od strony plastycznej).

6. Niektóre nazwy osiedli są wręcz rażące pod względem językowym, ponieważ łamią dotychczasowe nawyki nazewnicze. Chodzi o nazwy w rodzaju *Osiedle Młynarska* (lepiej byłoby: *Osiedle Młynarskie* — por. przypis 4, s. 16).

7. Wygodne byłoby nadawanie ulicom jednego osiedla nazw z jednej lub kilku określonych serii nazewniczych. W Siedlcach jest to słabo zaznaczone, choć na przykład na *Osiedlu Warszawska* znajdujemy liczne nazwy „wojskowe”, „drzewne” czy „bajkowe”, co pozwala na szybką lokalizację ulicy.

8. Jest też pożądaną, by nazewnictwo ulic nie było uwikłane nadmiernie w bieżącą sytuację polityczną, co powoduje liczne zmiany. Byłoby zdecydowanie lepiej z praktycznego, ekonomicznego, a także kulturowego punktu widzenia, by nazwy ulic (i osiedli) były dość stabilne, by świadczyły o tożsamości miasta i integrowały jego mieszkańców.

PRZYPISY

¹ Spisy ulic poszczególnych edycji planów Siedlec różnią się znacznie — tak pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Miejmy nadzieję, że najnowszy, jubileuszowy plan miasta z 1996 r. prezentuje system nazewniczy, który będzie wreszcie na tyle stabilny, że utrzyma się przez kilka lat, a nowe nazwy będą pojawiać się tylko z powodu powstawania nowych ulic. Podstawę materiałową do niniejszego opracowania zacerpnęłam z czterech planów miasta (por. bibliografia), a szczególnie z najnowszej edycji.

² Korektą nazw ulic i osiedli siedleckich zajęto się głównie w roku 1990. Szczegóły na ten temat można znaleźć w pracy Urszuli Głowackiej-Maksymiuk, *Ulice Siedlec. Historia patronów i zabytków*, Siedlce 1997.

³ W najnowszej edycji planu Siedlec dokonano takiej korekty, jest więc *ul. Storczykowa*, a nie *Storczyków*.

⁴ Formy te są właściwie skrótem wielocłonowego określenia typu „osiedle przy ulicy Warszawskiej”. Nazwy skrócone, nie oparte na normalnej dla polszczyzny składni zgody wiążącej rzeczownik (tu: *osiedle*) z przymiotnikiem (typu: *Warszawska*), brzmią dość osobliwie. Pomimo to przyjęły się i funkcjonują w systemie nazewniczym miast polskich.

⁵ Nazwa *Osiedle Rozkosz* w najnowszym planie Siedlec z 1996 r. ma osobliwy kształt ortograficzny, niezgodny ze współczesnym zwyczajem. Zapisano w nim bowiem tę nazwę jako *Osiedle Roskosz*, co pozostaje w sprzeczności z zaleceniami *Słownika ortograficznego języka polskiego* pod red. Mieczysława Szymczaka, wyd. I, Warszawa 1975, s. 683.

BIBLIOGRAFIA

- Bugajski Marian, *Nazwy ulic jako znaki językowe* [w:] *Język a kultura*, t. 2, *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, (red.:) J. Puzynina, J. Bartmiński, Wrocław 1991, s. 107–114
- Duda J. *Ulice to też zabytki*, „Spotkanie z Zabytkami” 1985, nr 1, s. 34–38
- Głowacka-Maksymiuk Urszula, *Ulice Siedlec. Historia patronów i zabytków*, Siedlce 1997
- Handke Kwiryna, *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa 1992
- Handke Kwiryna, *Nazewnictwo i społeczna przestrzeń miasta* [w:] *Wielkie miasto. Czynniki integrujące i dezintegrujące. Materiały z konferencji, Łódź, 17–19 maja 1994 r.*, t. 2, (red.:) D. Bieńkowska, Łódź 1995

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

- Siedlce. Plan miasta*, wydano na zlecenie Wojewódzkiego Ośrodka Informacji w Siedlcach, Rzeszów 1990
- Siedlce. Plan miasta*, wyd. Agencja Impresaryjna Teodora Ratkowskiego, Warszawa 1993
- Plan miasta Siedlec*, Wydawnictwo „Razem”, Wesola 1996
- Kamiński Tadeusz, *Siedlce i okolice. Przewodnik*, Warszawa 1980